

FÁBIÁN MIKLÓS

BELMISSZIÓ A MÁRAMAROS-UGOCSAI REFORMÁTUS EGYHÁZMEGYÉBEN A DUALIZMUS ÉVEIBEN

Írásomban a Máramaros-Ugocsi Református Egyházmegye belmissziós tevékenységével kívánok foglalkozni. A munkám során bemutatásra kerülnek az egyházmegye fő belmissziós munkaterületei. Ezek közül az egyházmegye földrajzi, demográfiai és gazdasági helyzetéből fakadóan a szórványterületeken élő protestáns hívek gondozása, valamint a szegény gyülekezeti tagok gondozása kapta a legnagyobb figyelmet. Előbb azonban röviden szemléltetni kívánom a belmisszió magyarországi kibontakozásának történetét, valamint Máramaros-Ugocsi Egyházmegye helyzetét az 1848–1918 közötti időszakban.

A pátens elleni sikeres harcokat követően az 1860-as évektől kezdődően, de főleg a kiegyezést (1867) követő években a magyar protestánsok előtt megnyílt az út ahhoz, hogy az egyházban meghozott reformok segítségével válasz adjanak a szekularizáció és a polgárosodás által kialakult új társadalmi helyzetre¹. Az állam nagy szerepet biztosított az egyházaknak az oktatásügy terén, amely előrevetítette a felekezeti iskolák egységes országos szabályozását. Az iskolaügy mellett számba vették a diaszpóra területeket, amelyek lelki gondozását csak egységesen lehetett megoldani. Ezt az országos zsinat összehívása oldotta meg, amely 1881. október 31-től november 11-ig ülésezett Debrecenben, és megalkotta a magyar református egyház alkotmányát. Ettől kezdődően beszélhetünk országos magyar református egyházról. Fontos lépés volt, hogy a debreceni zsinat alapot létesített a terhek kiegyenlítésére, és egyéb közös ügyek (köztük a belmisszió) költségeire. Az egytetemes konvent 1883-ban kezdte meg munkáját, melynek legfontosabb része az egyházi iskolaügy szabályozása és felügyelete, és a

¹ Bucsay Mihály: A protestantizmus története Magyarországon 1521-1945. Gondolat Kiadó, Budapest, 1985.

diaszpóra gondozása volt. Az országos egyház megalakulásával a már eddig is kibontakozóban lévő belmissziói mozgalom nagyobb ütemben fejlődött. Maga a belmissziós ébredési mozgalom Nyugat-Európából érkezett Magyarországra. Ezek közül kiemelkedő volt a skót misszió, amely 1841-ben kezdte meg tevékenységét Pesten. Fő feladata a zsidók közötti térítés volt. 1859-ben nyugat-európai protestánsok megalapították a pesti református egyház németajkú leányegyházát, amely később közvetítője lett a belmisszióknak. A mozgalom első nagy eredménye 1859-ben a pesti protestáns árvaház megalapítása². A mozgalom főbb pontjai a következők voltak:

elvesztettek fölkeresése, eltévelyedtek visszatérítése.

veszélyben lévők megóvása, kiseddévodák, ifjúsági szervezetek stb.

szegények és betegek ápolása (segélyegyletek);

atyafiak erősítése, bibliaterjesztés, társulatok, vasárnapi iskolák;

elszóródtak összegyűjtése (szórványban, idegen felekezetek és nemzetiségek között élők);

meghasonlottak kiengesztelése (társadalmi kérdések, lakás és munkás-kérdés, vasárnapi csendélet).

A Máramaros-Ugocsa Egyházmegyében a belmissziós mozgalom az országos egyház megalakulását követően szerveződött meg egyházmegyei szinten. Ezt megelőzően a belmissziós mozgalom elvétve kezdett el terjedni a gyülekezetekben, igaz, már 1861-ben, a Verbőcön tartott egyházmegyei közgyűlésen szóba került korábban megszűnt, vagy leányegyházzá lett korábbi anyaegyházak feltámasztása³. Az egyházmegyében Máramarosszigeten hoztak létre először belmissziós alapot 100 forint összeggel 1858-ban, a szórványban élő hívek lelki gondozása céljából. Ekkor került szóba először, hogy segédlelkész alkalmazása szükséges, akinek feladata a missziós tevékenység ellátása lett volna. A missziói tevékenység térnyerésében gátló tényezőként hatott a hatalmas szegénység, amely elsősorban az egyházmegye ugocsa-i részét érintette. Ez a szegénység teherként hatott a Máramarosban lévő rendezett anyagi helyzetű gyülekezetekre, hiszen gyakran az itteni gyülekezetek nyújtottak anyagi segítséget az ugocsa-i egyházközségeknek, valamint az egyházmegyébe érkező segélyek nagy része is ide került. György Aladár⁴ a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban úgy fogalmazott ezzel kapcsolatban,

² Uo.

³ Kárpátaljai Református Egyház Levéltára és Múzeuma (KRLM): Máramaros-Ugocsa Egyházmegye Verbőcön tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1861.

⁴ 1844, Huszt – 1906, Budapest. Újságíró, művelődéstörténész, György Endre, egyházmegyei gondnok és országgyűlési képviselő testvére.

hogy „*Máramaros fontos pontjain Ugocsa terhe nyög.*”⁵ Ennek oka az volt, hogy az ugocsai gyülekezetek többsége mindössze 200–300 tagot számlált, földje terméketlen hegyekkel borított, vagy vadvizes lapály volt, kivéve a Tisza mentét, amely azonban az árvizek miatt volt veszélynek kitéve. Ebből kifolyólag a máramarosi koronavárosok anyagilag stabilabb gyülekezeteiben a missziói ébredés is hamarabb indult meg.

Missziói szempontból az egyházmegyében a legfőbb cél a szórványban élő hívek gondozása, az egyházból való kitérés, és az asszimiláció megállítás volt, ugyanis a szétszórtság miatt nagyon sok protestáns „elveszett” és áttért görög katolikus hitre, elsősorban Máramarosban. Az egyházmegye ezért kérelmezte, hogy az itt szolgáló lelkészek évi állandó segélyben részesüljenek. Ezek a gyülekezetek a következők voltak: Gödényháza, Nagytarna, Fancsika, Tiszaújhely (200 forintnyi segély), Bökény, Tekeháza, Nagyszőlős, Halmi, Túrterebes és Csepe (100 forint segély)⁶. Az itt szolgáló lelkészeket kötelezték, hogy évenként jelentést tegyenek a missziói bizottságnak, amelynek alapításáról 1884-ben határoztak. Ténylegesen azonban csak 1911-ben alakult meg, ezért a missziói jelentéseket az egyházmegyei közgyűlésnek nyújtották be a lelkészek. Az egyházmegyének juttatott országos közalapi segély 1/4-ét 1884-től kezdődően missziói célokra fordították, ezen belül is a szórványban élő hívek gondozására.

A tárgyalt időszakban Ugocsa és Máramaros vármegyében a vallási és nemzetiségi megoszlás a következő volt:

1. sz. táblázat Ugocsa vármegye lakosságának anyanyelvi megoszlása az 1900-as és 1910-es népszámlálási adatok tükrében.⁷

Év	Összlakosság	Magyar	Ruszin	Román	Német	Egyéb
1900	83 316	35 702 (42,8%)	32 721 (39%)	9 271 (11,1%)	5 505 (6,6%)	117 (0,15%)
1910	91 755	42 677 (46,5%)	34 415 (37,5%)	9 750 (10,6%)	4 632 (5%)	581 (0,63%)

⁵ György Aladár: A magyar ev. református egyház híveinek megoszlása Magyarországon. Protestáns Egyházi és Iskolai lap. 1892-12-15. 54. sz.

⁶ KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Máramarosszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1886

⁷ Dr. Kepecs József: Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941). Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 2000

2. sz. táblázat. Ugocea vármegye vallási összetétele 1900-ban, 1910-ben.⁸

Év	Össz- lakosság	Római katolikus	Görög katolikus	Református	Izraelita	Egyéb (evangélikus, görögkeleti, unitárius)
1900	83 316	7 264 (8,71%)	52 417 (62,9%)	12 928 (15,51%)	10 566 (12,68%)	141 (0,17%)
1910	91 755	8 173 (8,9%)	57 550 (62,7%)	14 002 (15,2%)	11 850 (12,91%)	180 (0,19%)

3. sz. táblázat. Máramaros vármegye lakosságának anyanyelvi megoszlása az 1900-as és 1910-es népszámlálási adatok tükrében.⁹

Év	Össz- lakosság	Magyar	Ruszin	Román	Német	Egyéb
1900	309 598	42 403 (13,7%)	143 621 (46,3%)	74 978 (24,2%)	47 449 (15,3%)	1 147 (0,37%)
1910	357 705	52 964 (14,8%)	159 480 (44,6%)	84 510 (23,6%)	59 552 (16,6%)	1 199 (0,33%)

4. sz. táblázat. Máramaros vármegye lakosságának vallási megoszlása az 1900-as és 1910-es népszámlálási adatok tükrében.¹⁰

Év	Össz- lakosság	Római katolikus	Görög katolikus	Református	Izraelita	Egyéb
1900	309 598	23 430 (7,56%)	220 817 (71,3%)	8 918 (2,88%)	56 006 (18%)	427 (0,26%)
1910	357 705	26 201 (7,32%)	254 215 (71%)	9 646 (2,7%)	65 694 (18,36%)	1 949 (0,54%)

A fent közölt adatokból láthatjuk azt, hogy a református hitűek kisebbségben voltak mindkét vármegyében. A két vármegyében, így az egyházmegyét alkotó területen, 1900-ban a magyar anyanyelvűek aránya nem haladta meg a 20 százalékot, míg a reformátusoké 5% körüli volt. Ezek az adatok 1910-ben is hasonlóan alakultak (21% és 5,2%). A református gyülekezetek nagy része tehát közvetlen kapcsolatban állt idegen felekezetekkel és nemzetiségekkel, ezáltal az asszimiláció veszélyének is ki voltak téve az elsősorban nyelvhátáron

⁸ Uo.

⁹ Dr. Kepecs József: Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941). Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 2000

¹⁰ Uo.

elhelyezkedő községek református gyülekezetei. Az ugoicsai részen ezeknek a gyülekezeteknek a többsége anyagilag is szerényebb helyzetben volt, mint a községbeli görög, illetve római katolikus egyházközségek. Az 1885-től kezdődően az egyházmegyének folyósított államsegélyből ezek a gyülekezetek rendszerint nagyobb összeget kaptak, mint a többségben működő gyülekezetek. Az idegen nemzetiségek között működő anya- és leányegyházak gondozása mellett a máramaros-ugocsai belmissziós mozgalom a szórványterületeken élő protestánsok (evangélikusok és reformátusok) lelki gondozásának megszervezését 1886-ban kezdte meg. Az egyházmegye továbbá célként tűzte ki azoknak az egyházaknak az újjáélesztését, amelyek egykoron anyaegyházként működtek, azonban különböző okok miatt a XIX. század közepére megszűntek. A tárgyalt időszak végére ismét anya, illetve leányegyház működött Királyházán, Bustyaházán, Dolhán és Szőlősvérgárdón. Utóbbi három helyen missziós központ is létesült¹¹.

1884-ben az egyházmegye feliratban fordult a közalaphoz, hogy állandó közalapi segélyezést kérelmezzon Máramarossziget, Nagyszőlős és Dolha református egyházainak. A felirat szerint itt „felekezeti és nemzeti szempontból is égetően szükség van a segélyezésre”. Szigeten ambuláns kápláni, Dolhán tanítói állás létesítés miatt volt szükség a segélyre. Nagyszőlősön a lelkészi fizetés bővítése miatt volt szükség a közalapi segélyre. A kérelmet azzal indokolták, hogy Máramarossziget és Dolha idegen felekezetek és nemzetiségek miatt missziói fontossággal bír, Nagyszőlős pedig vármegyei központ, és székhelye a nagy többségben lévő görög és római katolikus esperességnek¹².

A szórványterületen élő protestáns hívek gondozásának megszervezését a konvent 1881-es 51. számú rendelete hivatott rendezni. Az első belmissziós központok Nagyszőlősön, Técsőn, Huszton, Máramarosszigeten és Dolhán alakultak. Utóbbi helyen 1848 óta nem működött önálló lelkész és tanító. 1848 előtt a Teleki család tartott itt fenn udvari papságot, de a református családok csekélysége miatt a forradalom évében megszűnt¹³. Az ezt követő években a hívek száma növekedni kezdett, a huszti lelkész évente háromszor tett látogatást Dolhán, távollétében pedig gyakran a görög katolikus lelkész teljesített keresztelést, temetést a protestáns hívek számára. Ezen változtatott a domestica megalakulása, amely lehetővé tette, hogy Dolhán újra fiókegyház működjön. A közalap 300, a helyi gyári munkások 100 forintot, a Teleki uradalom pedig iskolahelyiséget és

¹¹ KRLM: A Máramaros-Ugoicsai Református Egyházmegye Máramarosszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1886

¹² KRLM: A Máramaros-Ugoicsai Református Egyházmegye Huszton tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1884

¹³ Egy lelkész beiktatási ünnepély. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 1885.10.18. 42. sz.

lakást ajánlott a fiókegyház létrehozására, amelyre 1885 pünkösdjén került sor. A lelkész Csik Albert volt aradi lelkész lett, az egyház főgondnoka pedig gróf Teleki Gyula, aki évenként 100 forinttal támogatta a gyülekezetet¹⁴.

1886. április 8-án, Máramaroszigeten tartott egyházmegyei közgyűlésen határozták meg a szigeti és a dolhai körzetnek a határait. Erre azért is volt szükség, mert felvetődött, hogy a dolhai körzetet a bereg megyei bilkei missziói központhoz csatolják. A Telekiek és a Máramarosi Közművelődési Egylet közbenjárásának köszönhetően a dolhai misszió önálló körzetben működhetett¹⁵. A **Dolha** központtal működő körzethez Rókamező, Kerecke és a Borzsa folyó mentén 20–25 km-en elterülő községek tartoztak 105 protestáns lakossal. Dolhán 1885-ig fiókegyház működött a huszti anyaegyház felügyelete mellett. Az önálló lelkészi állomás megszervezésének évében a gyülekezet 96 tagot számlált, melynek többsége az itt elhelyezkedő Teleki-uradalom személyzete, valamint a közeli vasgyár munkásai voltak, akik közül – néhány értelmiségit kivéve – mindenki szlovák, illetve németajkú volt¹⁶. Ebből kifolyólag itt a missziói tevékenység fő mecénása a már fentebb említett gróf Teleki család volt, akiknek tagjai közül többen is fontos tisztséget töltöttek be az egyházmegye vezetésében. A missziói körzetek közül elsőként itt alakult református elemi iskola, szintén a Teleki család támogatása által. Az egyház gondnoka, Bolemann Mór 100 forintos alapot hozott létre, melynek kamatait a magyar nyelvet legjobban elsajátító diák kapja meg. Az iskola diákjai elsősorban az uradalomban szolgáló német és szlovák ajkú cselédség, valamint helyi ruszinok gyerekei voltak.

5. sz. táblázat. *Dolha lakosságának anyanyelvi összetétele 1900-ban és 1910-ben.*¹⁷

Év	Össz-lakosság	Magyar	Ruszin	Szlovák	Német	Egyéb
1900	3 524	383 (10,8%)	2 226 (63,1%)	332 (9,4%)	509 (14,4%)	74 (82%)
1910	2 912	222 (7,6%)	1 958 (67,2%)	361 (12,4%)	368 (12,63%)	3 (0,1%)

¹⁴ U.O.

¹⁵ KRLM: A Máramaros-Ugoicsai Református Egyházmegye Máramaroszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1886

¹⁶ KRLM: A Máramaros-Ugoicsai Református Egyházmegye Máramaroszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1886

¹⁷ Dr. Kepecs József: Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941). Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 2000

6. sz. táblázat. Dolha lakosságának vallási összetétele 1900-ban és 1910-ben.¹⁸

Év	Össz-lakosság	Római katolikus	Görög katolikus	Református	Evangélikus	Izraelita
1900	3 524	702 (19,9%)	2 367 (67,1%)	47 (1,3%)	24 (0,68%)	379 (10,75%)
1910	2 912	546 (18,75%)	2 016 (69,2%)	39 (1,3%)	37 (1,27%)	274 (9,4%)

A Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban így írtak a Dolhán alakult lelkészi állomásról és iskoláról: „A gyülekezet felnőtt tagjait magyarosítani már alig lehet. Németajkú lelkész beállítása pedig nem lehet célja sem az egyházmegyének, sem az egyházkerületnek, mert vallás és nemzetiség, Calvinismus és magyarság itt elválaszthatatlanok. Együtt kell ezeket fejleszteni, így lesz aztán a dolhai kiségyház e végvidéken nem csak a protestantizmusnak, de a nemzetiségnek is öre. Az újabb nemzedék magyarosítására kell tehát mindenképp előtt törekednünk, s majd a midőn az sikerült, szegődhetünk csak be a nemzetiség örállóiul is, addig azonban a dolhai protestáns egyház tagjaira nemzetiségi szempontból nem igen lehetünk féltékenyek. Hogy a kettős cél – egyház és nemzetiség gyarapítása – elérhető és így az eredmény teljes legyen, elengedhetetlen kellék egy jól szervezett és gondos kezekre bízott iskola felállítása.”¹⁹

A gyülekezet lelkésze, Csik Albert a tanítói feladatokat is ellátta. A közösség a beszámolók szerint a csendes fejlődés időszakát élte, 1891-re a létszáma továbbra is 100 fő körül mozgott. A gyülekezethez Dolha község mellett ekkor 5 szórványtelepülés tartozott. Az iskola is eredményesen működött, hiszen a lelkész-tanító 1894-es jelentése szerint 8 év alatt a szlovák és német ajkú hívek többsége elsajátította a magyar nyelvet²⁰. 1892-ben a dolhai iskolában 12 diák tanult, a híveket buzgóság jellemezte, amiben példát mutattak a többségi görög katolikus ruszinok előtt. A tehetősebb és a kisebb vagyonnal rendelkező hívek gyakran egymással versenyeztek az adakozásban, aminek köszönhetően a dolhai missziós gyülekezet anyagi

¹⁸ Dr. Kepecs József: Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941). Központi Statisztikai Hivatal. Bp. 2000

¹⁹ Bereczky József: A dolhai leányegyház. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 1885.11.08. 45. szám.

²⁰ KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Máramarosszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1886

helyzete rendezett volt, az egyházfenntartói járulékokat rendre időben befizették a gyülekezeti tagok a század utolsó évtizedében²¹. Az önálló lelkesí állomás 1885-ös létrehozásával az egyházmegye célja az volt, hogy megállítsa az asszimilációt, és esetleg más felekezetű hívőket is bevonzzon a református egyházba, ezzel a korszak magyarosító politikájának is eleget tegyen. A jelentések során azonban csak elvétve találkoztunk áttérésekkel illetve kitérésekkel, az első ilyen eset, amiről a vizsgált források alapján tudomásunk van, egy 1905-ös áttérés volt, amely során egy izraelita vallású gyógyszerész áttért a református hitre Dolhán²². A gyülekezet lelkésze ekkor Drabanth Gusztáv volt, aki igyekezett minden hívet jegyzékbe venni és felkeresni a területen. Egy ízben több hónapot kutatott sikertelenül 3 református telepes után, akik a szóbeszéd szerint a missziói körzethez tartozó települések egyikébe költöztek. A missziói munkát ekkor már Dolha mellett 8 községben végezte a lelkész, de a hívek száma csökkent a korábbi évekhez képest. A központban 43 református és 33 evangélikus hívő lakott, a 8 szórványban pedig összesen 8 református és 12 evangélikus. Ezeket a szórványokat 16-szor látogatta meg évente²³. A lelkész ekkor már a dolhai állami iskolában oktatta a 12 iskolaköteles diákot, lelkészi fizetése 400 korona volt, emellé jött 600 korona missziós segély a közalaptól, valamint ugyancsak 600 korona kongrua az államtól, szintén missziós célokra. Ebből 527 korona 70 fillér csak az utazásra ment el.

1905-ben a dolhai körzetet is elérte az Amerikába történő nagy kivándorlási hullám, ami miatt jelentősen csökkent a központ lakossága, és a szórványokban élő protestánsok száma is csökkenő tendenciát mutatott. (lásd 5. és 6. sz. táblázat) 1905-ben, a központban 29 református és 28 evangélikus lakos élt, amely a korábbi évi adathoz képest 19 fős csökkenést jelentett. A 7 melléállomáson pedig 11 református és 15 evangélikus vallású lakos élt. Az egyház tőkepenze 922 korona volt. Adóssága 3349 koronára rúgott 1905-re, amely elsősorban az építkezések miatt halmozódott fel, valamint a növekvő szegénység miatt. Az épületek jó állapota és karbantartása a Teleki uradalomnak volt köszönhető. 1907-ben továbbra is sokan vándoroltak ki Dolháról és környékéről, köztük reformátusok is. A nagy szegénység miatt ez éven már az egyházi adót sem tudták befizetni a hívek. Mindezek ellenére a református templom, főleg

²¹ KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Tiszaújlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1893

²² KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Huszton tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1906

²³ Uo.

nemzeti ünnepek alkalmával, a dolhai magyarság központja volt. A lelkész több hazafias ünnepet tartott, melyen a hatóságok és az iskolások felekezeti hovatarozás nélkül részt vettek. A templom hétköznapi istentiszteletek alkalmával azonban üresen állt, mivel a hívek nem tudtak bejárni. Ennek oka az volt, hogy a gyár, ahol a környék lakosságának többsége dolgozott, messze volt a templomtól. A hívek száma stagnált, két keresztelés mellett egyszer volt temetés, és egy személy kitért az egyházból 1907-ben.

1910-re a dolhai körzetben ismét növekedett a protestáns hívek száma, Dolhán 44 református és 28 evangélikus élt, a hozzá tartozó 12 szórványtelepülésen 60 református és 52 evangélikus lakott. A hívek száma összesen 184 fő volt (104 református, 80 evangélikus). A demográfiai növekedés, valamint a települések közötti nagy távolságok miatt Dolha mellett Ökörmezőn is gócpontot hoztak létre a missziói körzetben, ugyanakkor vagyona csak Dolhának volt, és a szórványokból érkező adók is ide folytak be. A községben 1910-ben segélyért folyamodtak a templom felújítására, valamint toronyépítésre a Gusztáv Adolf Egylethez. A gyülekezet gazdasági állapota 1910-ben így festett: volt lelkész lak és templom, 9 433 korona az összvagyon. 2 376 tőkepénz, és 3 600 korona adósság. 284 korona 10 fillér az éves egyházi adó összege. 541 korona kegyes adomány, amelyből a Teleki-uradalom 306 koronát adott, a dolhai-rókamezei vasgyár pedig 120 koronát²⁴.

Az ökörmezői központnak szintén a dolhai lelkész, Drabant Gusztáv volt a gondozója. A 7, egymástól távol lévő szórványban 78 református és 9 ágostai hívő élt 27 000 idegen felekezetű lakos között, amelyből 689 magyar anyanyelvű volt. Ökörmezőn 50 protestáns lakos, köztük 4 tanköteles gyermek volt 1910-ben. Az ökörmezői körletet a hegységek, folyók miatt rendkívül nehéz volt Dolháról megközelíteni és gondozni, ezért még létrehozásának évében javasolta a lelkész, hogy az ökörmezői gócpontot Huszthoz csatolják, amelyet végül 1913-ban csatoltak a Huszton alakult missziói körzethez, de egy év elteltével ismét a dolhai lelkész lett az ökörmezői kör gondozója²⁵.

1912-ben a körzethez 8 község és 3 telep tartozott, 15 000 lakosból 129 magyar, 31 református, 28 evangélikus. Dolhán, a központban a község 3000 lakosából 242 magyar anyanyelvű lakos, akik közül 47 református és 26 evangélikus vallású volt. A dolhai gyülekezet vagyona ingatlanban

²⁴ KRLM: A Máramaros-Ugocsei Református Egyházmegye Tiszaujlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1911.

²⁵ KRLM: A Máramaros-Ugocsei Református Egyházmegye Tiszaujlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1914.

és pénzben 13301 korona volt, 3600 korona adósság mellett. 544 korona kegyadományból a Teleki uradalom 354 koronát, a dolhai-rókatelepi vasgyár 120 koronát, a fűrésztelep 70 koronát adott.

Az első világháború kitörésének évében az ökörmezői kör ismét Dolhához került. 1914 őszén azonban, a világosi fegyverletétel óta először, orosz katonák léptek be Magyarország területére, és nem csak beléptek, hanem hatalmas pusztítást végeztek Máramaros vármegye nagy részén. Az orosz invázió előbb akadályozta, majd teljesen meggátolta az ökörmezői körben lévő hívek gondozását. A területet ért orosz pusztítás miatt nem lehetett beszedni az egyházadót. A következő évben, a betörők kiűzését követően a lelkész a két körzet 31 közösségében csak romos épületekkel és hatalmas szegénységgel találta szemben magát. Dolhán sebesült katonáknak tartott lelki segílyt. A szegénység miatt az egyházi járulékokat továbbra is nehéz volt beszedni, amely a háború végéig csak romlott, s ezzel a missziós tevékenység is hanyatlásnak indult.

A szigeti missziói kör létrehozása kapcsán az 1886-ban tartott egyházmegyei gyűlésen Várady Gábor gondnok kiemelte, hogy a közgyűlés legfontosabb tárgya az, hogy a máramarosi misszió minél hamarabb elinduljon, annak ellenére is, hogy a közalapnak még nincs elegendő anyagi fedezete erre a célra. Kiemelte, hogy Máramarossziget felel meg leginkább a létrehozandó körzet központjának, hiszen a szigeti gyülekezet e misszió feladatát, hitfelekezeti és magyar nemzetiségi szempontból egyaránt el tudja végezni²⁶. Ezt követően pedig Técsőn, Huszton és Nagyszőlősen kell missziói központot létrehozni, utóbbi helyen azért is, mert számos gyülekezet a szegénység miatt hanyatlásnak indult, és nagyobb anyagi támogatás nélkül előbb-utóbb komoly veszély fenyegetne.

A Máramarosszigeti körzethez hatalmas terület tartozott, amely Galícia és Bukovina határáig terjedt ki, és 1886-ban 32 olyan községet foglalt magában, amelyben 287 főnyi protestáns vallású lakosság volt jelen. A körzomban jelentős számú református lakosság élt.

A missziós teendők elvégzése céljából Szigeten ezért második lelkészi állást hoztak létre. A szigeti egyház lakást, hozzá tartozó kerttel és szántóval együtt adott neki. A domesticai missziós célra fordított pénzből 600 forintos fizetést, és 250 forintos fuvardíjat biztosítottak számára, valamint a vidéki stólapénz is neki járt²⁷. A hívek gondozása elsősorban a nagy szétszórtság és a

²⁶ KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Máramarosszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1886

²⁷ KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Máramarosszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1886

nagy terület miatt volt nehézkes. Problémát jelentett a szigeti lelkész számára, hogy a Tarac, Talabor és Nagyág folyók nagy, járhatatlan hegyekkel voltak elválasztva, és a köztük élő protestánsokat még számba venni is nehéz volt emiatt²⁸. 1891-ben, hogy megoldja ezt a problémát a lelkész, 6 gócpontot hozott létre a szórványközségek számára, de így is csaknem 3 286 km utat tett meg vonaton, kocsin a szórványok között évente. Ezekre a kis központokra jártak be a hívek a községekből. Ugyanebben az évben Nagy- és Kisbocskó községekben Szikszai Zoltán lelkész presbitériumot alakított²⁹. A következő évben Felsővisón is presbitérium alakult, valamint 250 forintos iskolaépítési alapot hoztak létre³⁰. 1902-ig a Máramarosziget központú missziói kör ilyen beosztás szerint működött. Ekkor azonban a Nagybocskón, Rónaszegen, Aknasugatagon, Rahón és Kőrösmezőn lakó protestánsok (számuk az 1901-es adatok szerint 788) azt kérték, hogy számukra Nagybocskón létesítsenek lelkészi állomást. Ezt azzal indokolták, hogy a zömében református hívek közé a szigeti segédlelkésznek nincs sok ideje állandóan kijárni, iskolai teendői miatt. Emiatt kénytelenek a római és görög katolikus lelkészek szolgáltatásait igénybe venni. Az egyházmegye, hivatkozva arra, hogy „ezek a reformátusok a magyar nemzet képviselői a megyében az idegen nyelvek tengerében, ezért nemzeti ügy is a protestánsok megfelelő gondozása és nemzeti öntudatuk ébren tartása”. A lelkészi állomás létrehozását azért Nagybocskóra tervezték, mivel itt volt egy régi temploma a reformátusoknak, valamint viszonylag nagyszámú kálvinista lakosság élt itt. Az 5294 lakosból 1534 volt a magyar anyanyelvű, a reformátusok lélekszáma pedig 134 fő volt. A lelkész fizetésére Bocskó évenként 100, Rónaszék 30, Kőrösmező 60-80 koronát ajánlott. A többi hívő is kész volt fizetni, így összesen 320 koronát tudtak biztosítani az önálló missziói lelkész állomás létrehozására. Elfogadták, hogy a nagybocskói egyház ismét anyaegyház legyen. Az új lelkészi állomás megszervezésekor a lelkész fizetésének államsegéllyel történő bővítéséhez a vallási és oktatásügyi miniszter beleegyezése kellett. Ezért a kérvényt felterjesztették az egyházkerületnek³¹. A Nagybocskóra tervezett lelkészi állomás létrehozására 1905-ben 1000 koronás lelkészilak-építési alap gyűlt össze. A

²⁸ KRLM: A Máramaros-Ugocsbai Református Egyházmegye Máramaroszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1886

²⁹ KRLM: A Máramaros-Ugocsbai Református Egyházmegye Máramaroszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1892

³⁰ KRLM: A Máramaros-Ugocsbai Református Egyházmegye Tiszaújlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1893

³¹ KRLM: A Máramaros-Ugocsbai Református Egyházmegye Tiszaújlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1902

missziói körhöz tartozó Kőrösmezőn működő fiókegyház számára György Endre 300 négyesögöles földet adományozott. Az anyaegyház végül 1908-ban alakult meg **Nagybocskón**, s ezáltal új missziói körzet is létrejött, tehermentesítve ezzel a szigeti missziói lelkészt, Takács Lajost, aki ide átköltözve könnyebben tudta végezni a teendőit. A szigeti körzethez tartozó 205 református hívőt magában foglaló szórványok közül az átszervezést követően az aknasugatagi gócpont volt a legnagyobb. A bocskói missziós lelkész számára szükséges évi 600 koronás segélyt a huszti körzet megszüntetése³² okán felszabadult összegből biztosították³³. A nagybocskói körzethez tartozó hívek száma 1910-ben már elérte a 652-t (487 református, 165 evangélikus). A református hívek számbeli növekedésének oka, hogy már a Bocskón lakó pap könnyebben össze tudta szedni a szórványban élő híveket. A másik oka, hogy a missziós terület határai még mindig nem voltak pontosan behatárolva. A misszió állomások közül volt olyan, amely egy kisebb ugocsai anyaegyház méretének felelt meg. Kőrösmezőn 101 és 5, Rahón 79 és 8, Felsővisón 54 és 11, Nagybocskón pedig 134 református és 8 evangélikus élt. Utóbbi helyen 22 tanköteles járt az állami iskolába. Vagyona csak a bocskói egyháznak volt, a templom és paplak mellett, amelynek összege 4 292 korona volt. Mindemellett 10 228 korona adósság is terhelte ekkorra a gyülekezetet. Az adósság sok más gyülekezethez hasonlóan itt is az építkezések miatt halmozódott fel. A templom és paplak építésére szervezett országos gyűjtés során ugyan befolyt 7 389 korona, azonban ez nem bizonyult elégnek, így 8 000 korona tőkesegély felvételére volt szüksége a nagybocskói gyülekezetnek, ami az eladósodásához vezetett. A gyülekezeti tagok törekvőek voltak ugyan, de anyagi lehetőségeik korlátot szabtak a nagyobb összegű adakozásnak. A paplak telkét György Endrétől vették meg 500 koronáért. A lelkész, a körzetben lévő nagy távolságok miatt, ingyenes vonatutazási igazolványt kérelmezett a kereskedelmi minisztertől Máramaros vármegye területére. Főleg amiatt, mert a vasúti munkások többsége protestáns ezen a területen. A visóvölgyi vasútvonallal megépülésével könnyebbé vált a szórványok közötti közlekedés³⁴.

1910-ben a Máramaros vármegye területén élő evangélikusok, így a técsői, szigeti, dolhai, huszti és bocskói missziói körzethez tartozó hívek kérelmezték, hogy kiváljanak a református misszió alól, és a már Márama-

³² A Huszt környéki szórványok egyik részét a técsői, másik részét pedig a dolhai körzethez csatolták 1908-ban.

³³ KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Tiszaújlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1908

³⁴ KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Tiszaújlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1911.

rosszigeten működő evangélikus körlelkésség lelki gondozását igénylik ezentúl. Takács Lajos ezért kérelmezte, hogy a megújított nagygyerezsdi egyezmény³⁵ értelmében az egyházkerület tárgyaljon a tiszai evangélikus egyházkerülettel. A határok pontosak, az evangélikusok különválási ügye folyamatban van. 6 keresztelés, 5 temetés. Bocskón 8 keresztelés, 5 temetés. Az egyház nehéz anyagi helyzetben van.

1913-ban a vármegyében árvíz volt, amely nagy károkat okozott a szórványok között is. 1914 őszén az orosz seregek törtek be a vármegye területére. Az orosz betörés főleg a Tisza vonalát söpörte végig, ezáltal minden magyarok lakta településen pusztítást végeztek. A bocskói körzetet teljesen feldúlták. A körzetből vonattal menekülőkre ágyúval lőttek, az onnan kiugrókra pedig puskával nyitottak tüzet. Véltetően az oroszok azt hitték, hogy a vonatban katonák tartózkodtak, mivel polgárookra nem támadtak, és embervadászatot sem tartottak. Azok a települések, amelyek harctérül szolgáltak, így Nagybecskó, Kőrösmező és Rahó is nagy károkat szenvedtek. A templomokban sehol nem esett kár, de a papi és tanítói lakokat, valamint az iskolákat és óvodákat sok helyen kifosztották. A bocskói és técsői paplakokból gyakorlatilag minden mozdítható dolgot elvittek, vagy összetörtek. De nemcsak az egyházi személyek károsultak, hanem a jómódú református családok is, akik a zsidó boltosok után a legnagyobb károkat szenvedték³⁶. Az okozott károkért a nagybecskói református egyház 1915-ben 1256 korona, míg a lelkész 4550 korona kártérítést kapott. Az árvizek és a háború okozta nyomoron azonban ez nem sokat segített. A fennálló helyzet miatt a háború éveiben a missziói tevékenység hanyatlásnak indult a területen. Szigeten, a lelkészlak istállójában szállásolták el a katonákat, valamint a református főgimnáziumban katonai kórházat működtettek. Az épületben csak néhány termet használtak oktatásra, délelőtt a reformátusok, délután pedig a katolikusok³⁷. A hitélet romlott a nagy nyomor miatt, és sok családtag meghalt a harcokban. A háború éveiben a nagybecskói körhöz az evangélikusok különválását követően 38 község, 4 fiókegyház, 503 református tartozott. A szigeti körhöz a háború éveiben 31 község tartozott 215 református lakossal, vagyona ezek közül csak az aknasugatagi egyháznak volt (99 korona).

³⁵ 1909-ben a két protestáns egyház között kötött egyezség, melyben rendezték az egyházi közigazgatásban felmerülő vitás kérdéseket.

³⁶ Gergely György: A máramarosi reformátusság veszedelme. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 1914.11.22. 47. szám.

³⁷ Uo.

A nagyszőlősi, técsői és huszti körzetek határai 1886-ban még nem voltak pontosítva, az itt szolgáló lelkészek számára a missziói bizottság ekkor csak olyan utasítást adott, hogy a központhoz tartozó 10-15 km-es körzetben derítsék ki, melyik községekben élnek protestáns hívek, és lelki gondozásukat hetente egyszer végezzék³⁸.

A **nagyszőlősi** körzetben 1888-ban Bíró Lajos lelkész 28 szórványterületen élő protestánt tartott nyilván. A legtöbben a Nagyszőlős melletti Szőlősvégárdón éltek. A lelkész a legtöbb községet évente csak egyszer látogatta meg, mivel vallástant oktatott a nagyszőlősi elemi és polgári iskolában, így a missziói teendőket általában a nagyszünidőben végezte el. Előfordult olyan év, amikor egyéb okok miatt nem tudta megfelelően elvégezni a feladatát. 1892-ben kolerajárvány pusztított, és a járványügyi bizottság tagja is volt, amelynek üléseire minden nap be kellett járnia. A szórványaiban a XIX. század utolsó évtizedeiben évente átlagosan 8-szor keresztelt, és ugyan ennyiszor temetett. Áttérés csak elvétve fordult elő, 1892-ben egy görög katolikus szőlősegresi lakos tért át a református hitre. Lélekszámban tehát nem történtek nagy változások, csak a személyekben, elsősorban a szőlősvégárdói Horthy-uradalomban szolgáló cselédek cserélődése miatt³⁹.

A századfordulót követően a nagyszőlősi missziói körzethez 17 szórvány tartozott. Azokon a helyeken, ahol csak 3-4 hívő volt, ott csak lelkészi beszélgetés volt megtartva. A körzetben 137 protestáns lakos élt, amelyből 80-an Szőlősvégárdóban. Itt volt egy régi romtemplom, amely felújítására a század elején még nem volt pénz. Bíró Lajos lelkész 1906-os halálát követően a missziói körzetet gondozó lelkész Sarkady Mihály lett, aki Tiszaújlakról érkezett Nagyszőlősre⁴⁰.

1907-ben a megyeközponthoz tartozó szórványterületen 16 ezer ruszin és zsidó lakos, valamint néhány száz római katolikus vallású magyar között 115 református és 2 evangélikus élt, amelyből 80-an Szőlősvégárdón éltek. Az elvándorlás ezt a körzetet is elérte. Vagyona csak ennek a közösségnek volt, a romokban heverő templom mellett volt egy lelkészi telek, amelyet az állami iskola használt évi 600 koronáért. Az egyházi vagyont képezte a

³⁸ KRLM: A Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye Máramarosszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1886

³⁹ KRLM: A Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye Tiszaújlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1893

⁴⁰ KRLM: A Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye Tiszaújlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1908

3383 korona 80 filléres templomépítési alap is, valamint 4 holdnyi erdő, amely fainak értéke 4000-5000 korona körüli összegre volt tehető. 1910-ben a protestánsok száma 7 szórványban 133 fő volt (126 református, 7 evangélikus). A Szőlősvégárdótól Rakaszig terjedő területen 23436 főből 600 magyar anyanyelvű lakos élt. A protestáns hívek nagy részét ekkor a cselédség mellett vasutasok és körjegyzők alkották. Horthy Vilmos szőlősvégárdói földbirtokos és egyházi gondnok kezdeményezésére határozatot fogadtak el a régi templom újjáépítéséről. A körzetben 1910-ben először haladta meg a temetések száma a keresztelesekét (6/3). A gyülekezet vagyona ekkor már 4306 korona volt, és az erdeje értéke elérte a 6000 koronát⁴¹. Az 1910-es évről szóló lelkészi beszámoló szerint a nagyszőlősi körzetben Sarkady Mihály lelkész 7 szórványban 126 református és 7 evangélikus hívőt tartott nyilván. A területen élő 23436 főből csak 600 volt magyar anyanyelvű, és 35 fővel csökkent a protestánsok száma az elmúlt évhez képest, elsősorban a hívek nagy részét alkotó vasutasok, körjegyzők cserélődése miatt. Ardóban 7, Rakaszon 5 tanköteles gyerek az állami iskolába járt. A Szőlősvégárdón lévő romtemplom újjáépítése 1910-ben már tervben volt, amely mellé már fedeles harangláb épült, haranggal⁴². A templom újjáépítése 1913-ban már folyamatban volt, elsősorban Horthy Vilmos támogatásának köszönhetően. A háborút megelőző évben a körzetben 133 protestáns lakos élt. Szőlősvégárdó mellett már Rakaszon is tanultak az állami iskolában protestáns diákok, akiknek az oktatását a lelkész, illetve a helyi református vallású tanító végezte. Sarkady Mihály lelkész kérelmezte, hogy a rakaszi 6 tankötelest oktató tanítónőnek az egyházmegye biztosítson fizetést. 1914-re befejeződött a szőlősvégárdói templom újjáépítése⁴³. A háború éveiben a protestáns hívek 17 községben éltek, Ardót leszámítva mindegyikben csak néhány főről beszélhetünk. A protestáns tanköteles diákok oktatása továbbra is két községben, Szőlősvégárdón és Rakaszon zajlott. Egyházi adót a körzetben élő hívek nem fizettek, vagyona a korábbi évekhez hasonlóan csak Ardónak volt. A renovált templomot a háború miatt nem szentelték fel⁴⁴.

⁴¹ KRLM: A Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye Tiszaujlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1911

⁴² KRLM: A Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye Tiszaujlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1910

⁴³ KRLM: A Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye Tiszaujlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1914

⁴⁴ KRLM: A Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye Halmiban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1916

A **Huszt** központú missziói körzetet 1888-ban hozták létre, a körzet első gondozó lelkésze Szigethy Zoltán volt. A körzethez az első években a központtól 58 km-re fekvő Ökörmező község is hozzá tartozott. 1908-ban a körzetet megszüntették, majd 1913-ban ismét létrehozták.

Tóth Ferenc **técsői** lelkész körzetének jelentősebb szórványközségei 1888-ban Ferencvölgy, Bustyaháza és Taracköz voltak. A református egyház a dolhai körzethez hasonlóan itt is a fejlődés időszakát élte a század utolsó évtizedében. 1903-ban a Taracközön élő hívek templomépítési alapot hoztak létre 835 koronás összeggel. Erre a célra Rétyi Mihály országgyűlési képviselő adományozott ingatlant. 1905-ben a körzethez 7 szórvány tartozott, melyekbe a lelkész 16-szor tett látogatást. Gondot jelentett, hogy nem volt hely, ahol meg lehetett volna tartani az istentiszteletet. Problémát jelentett továbbá, hogy az oktatás nem volt megfelelően biztosítva. Iskola hiányában Ferencvölgyön 70 iskolaköteles nem járt iskolába. Taracköz után a bustyaházi hívek – 1906-ban 43-an voltak a községben – is templomépítési alapot hoztak létre, amelynek összege 1038 korona volt. Az összeg elsősorban a convent segélynek köszönhetően gyűlt össze. 1907-ben Ferencvölgyön (1901-től Kövesláz) állami iskola alakult, amely megoldotta a korábbi években fennálló iskolázatlansági problémát. Az iskolában 9 református növendék tanult. 1910-ben a számuk 5-re csökkent. 1914-re pedig már csak református tanköteles volt Ferencvölgyön. Nagy problémát jelentett az Amerikába való elvándorlás, amely a bustyaházi gyülekezetet érintette leginkább. 1907-ben a Técsőhöz tartozó 7 szórványban élő hívek száma 120 fő volt, ebből 11 evangélikus vallású volt⁴⁵.

1914-ben az orosz betörés a técsői körzetben is nagy pusztítást okozott, az egyház 457, Tóth Ferenc lelkész pedig 1224 koronás kártérítést kapott⁴⁶. A háború éveiben a többi körzethez hasonlóan itt sem lehetett beszélni az egyházfenntartói járulékot, a bustyaházi templomépítési alap viszont lassan gyarapodott, elsősorban annak köszönhetően, hogy a korábban ferencvölgyi református növendékek oktatására szánt segélyt, a diákok hiánya miatt, 1914-től kezdve Bustyaháza kapta meg⁴⁷. Az alap 1916-ban 1860 koronát tett ki, azonban a templom megépítésére a háborús veszedelmek, valamint az ezt követő impériumváltás miatt nem került sor.

⁴⁵ KRLM: A Máramaros-Ugocsei Református Egyházmegye Tiszaújlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1908

⁴⁶ KRLM: A Máramaros-Ugocsei Református Egyházmegye Halmiban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1916

⁴⁷ KRLM: A Máramaros-Ugocsei Református Egyházmegye Tiszaújlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1914

A századfordulón felmerült annak a lehetősége, hogy egy hetedik és egy nyolcadik missziós körzetet is létrehoznak (Ugocsa megyében a másodikát), előbbit Tekeháza központtal, amelyhez Királyháza és a környékbeli szórványok tartoztak volna (Veresmart és Rakasz), utóbbit Taracköz központtal. Ez azonban nem valósult meg, viszont Királyházán leányegyház alakult 1891-ben, Taracközön pedig templom és lelkészlak építési alapot hoztak létre 1906-ban 5 116 koronával, azzal a céllal, hogy az itt működő leányegyházat anyaegyházzá alakítsák⁴⁸. Királyházán 1902-ben templomépítési alapot hoztak létre. 1456 korona gyűlt össze erre a célra, amelyből 540 koronát a convent adományozott, a maradék összeg pedig a helyi mozdonyvezetők által szervezett bálon, helyi lakosok, köztük Dapsy Aladár királyházi földbirtokos és vármegyei főlevéltárnok adományaiból gyűlt össze. A templom végül 1911-re készült el. A lelkési szolgáltatokat Koncz János, a szomszédos Tekeháza lelkésze végezte⁴⁹.

A fent leírtakat összegezve elmondhatjuk azt, hogy a Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye a belmissziós ébredést követően, és különösen az országos egyház megalapítása után kiemelt figyelmet fordított az idegen nemzetiségek és felekezetek között szétszór tan élő protestáns hitűek lelki gondozására és oktatására. Az egyházmegye szórvány területein élő hívekre a nagy szegénység ellenére is magas hitbuzgalom volt jellemző, amely elsősorban a templomépítésre való szándékban, valamint a református oktatásra való igényben mutatkozott meg. Az „elszóródott” protestánsok összegyűjtése mellett az egyház célja a missziói központok létrehozásával a magyar nemzeti öntudat terjesztése, és a magyar nyelv és vallás népszerűsítése is volt, amely a XIX. század végi, XX. század eleji magyar nemzetiségi politikával volt megegyező. Többek között ennek az érzékazonosságnak köszönhetően a régióhoz kötődő világi pozíciót betöltő személyek (országgyűlési képviselők, polgármesterek stb.) anyagilag támogatták ezeknek a missziós központoknak a létrehozását. Az elszór tan élő hívek lelki gondozása eredményesen zajlott, azonban a magyarosítás már kevésbé. Az itt élő hívek nagy részét gyakran a helyi uradalmakban szolgáló cselédek, valamint vasúti munkások, illetve ide kihelyezett körjegyzők és egyéb közigazgatási dolgozók alkották. A homogén, zárt közösségben élő görög katolikus ruszinság és románság

⁴⁸ KRLM: A Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye Halmiban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1892

⁴⁹ KRLM: A Máramaros-Ugoc sai Református Egyházmegye Tiszaujlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1914

körében nem sikerült érdemi eredményt elérni ezen a téren. A református egyházba való áttérés nem volt jellemző ezekre a nemzetiségekre, az általam vizsgált 30 év során csak néhány ilyen esettel találkoztam. Ettől kicsit gyakoribb eset volt az, hogy izraelita vallásúak tértek be az egyházba. Ezek az áttérések olyannyira ritkán fordultak elő, hogy döntően nem befolyásolták a szórványvidéken élő protestánsok számának alakulását.

A szórványban élők gondozása mellett az egyházmegye gyámintézetet működtetett 1846-tól, valamint árvaházak létrehozása is napirenden volt az 1891-ben Técsón tartott egyházmegyei közgyűlésen. A szegényekről való gondoskodás 1903-ban még nem volt végrehajtva az egyházmegye egy gyülekezetében sem, annak ellenére sem, hogy az egyházi törvények a presbitériumok számára ezt kötelezővé tették. A gyülekezetek számára ebben a politikai község adott segítséget. A nélkülözőket igyekezett minden gyülekezet segíteni, már amennyit anyagi helyzete megengedett. Nem meglepő tehát az, hogy ebben a legaktívabb egyházközség a máramarosszigeti volt, amely az egyik legtöbb tőkével rendelkező egyház volt az egyházmegyében. 1902 telén a város vezetésével közösen népkonyhát működtetett, amely naponta 350 embert látott el étellel. A szigeti egyház 220 koronával és számos gyülekezeti tag ingyenes munkájával járult hozzá a jótékonyasághoz, amelyre összesen csaknem 4000 korona fordítatt. Részt vett továbbá a szegény tanulók segítő egyletének munkájában, amely szintén városon belüli társadalmi összefogás eredményeként jött létre. Erre összesen 1000 koronát fordítottak, amelyből 176 koronát a szigeti református egyház állt⁵⁰. A szegényebb gyülekezetek is igyekeztek gondoskodni lehetőségeikhez mérten a közösség szegényebb tagjairól, valamint elengedték a tandíj befizetését az iskola néhány tanulójának. Egyes gyülekezetek pedig ruhával és tankönyvvel segélyezték a szegényebb diákokat. A világháború éveiben, az erdélyi román betörés következtében az egyházmegye területére erdélyi menekültek érkeztek, köztük lelkészek és tanítók is. 1916-ban az egyházmegye gyűjtést szervezett a megsegítésükre⁵¹. A belmissziói ébredés során fontos szerepet kapott a különböző alapok létrehozása. A már fentebb említett templomépítési alapok mellett alapítványokat hoztak létre lelkészek, árva gyerekek, ifjúsági egyletek, szegények, betegek megsegítésére. Ezek

⁵⁰ KRLM: A Máramaros-Ugocsei Református Egyházmegye Huszton tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1903

⁵¹ KRLM: A Máramaros-Ugocsei Református Egyházmegye Királyházában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1917

az alapok gyakran az alapot létrehozó személyek nevét viselték. A Máramaros-Ugocsai Egyházmegyében ilyen alap volt többek között a Kovássy Ákos-féle alapítvány, a Szentpáli Jenő alap, az Aczél László⁵² alapítvány, és az Apaffy-féle sóalapítvány is stb. Előbbi létrehozása Kovássy Ákos máramarosszigeti ügyvédhez köthető, aki 200-200 koronás alapokat hozott létre az elszegényedett ugocsai gyülekezetek megsegítése céljából. Az Aczél alapítvány Nagyszőlősön alakult. Aczél László, vármegyei tanfelügyelő és református gyülekezeti gondnok még életében létre akart hozni egy 10 000 koronás alapot a nagyszőlősi református gyülekezet támogatása céljából, azonban hosszan tartó betegsége és 1906-os halála megakadályozta ebben. Aczél özvegye, báró Perényi Lujza teljesítette férje akaratát, és 1907. február 25-én létrehozta az alapot. Az alapítvány célja a nagyszőlősi református gyülekezet segítése és létfenntartása volt. A 10 000 korona összegből 3 000 korona évenkénti kamat a lelkész, 2 000 korona kamat a tanító jövedelmét gyarapította. Ezer korona kamatát pedig a református iskolában tankönyvek, írószerek és egyéb iskolai eszközök beszerzésére fordították. A fennmaradó 4000 koronás összeget pedig az alapítvány szabályzata szerint addig érintetlenül hagyják, amíg az nem duzzad 10 000 koronára⁵³. Az Apaffy sóalapítvány Máramaros legrégebben létrejött alapja volt, amelyet még 1671-ben adományozott Apaffy Mihály erdélyi fejedelem a máramarosi református egyházak megsegítésére. A fejedelem adománylevelével a máramarosi sóbányákból meghatározott mennyiségű kősót rendelt az egyházaknak és iskoláiknak. Ezt a kősót évenként pontosan kiadták az erdélyi fejedelmek a református egyházaknak. Az 1691-ben Lipót király által kiadott hitlevél megerősítette az alapítvány létezését, azonban 1720-ban a bécsi kamara megtagadta az alapítvány elismerését. A bécsi kamara többször kijelentette, hogy ezek a támogatások nem illetik meg az egyházakat, azonban kompenzációként évente 80 forint 20 krajcárt, majd 35 forint 70 krajcárt adott a máramarosi egyházaknak. A szabadságharc idején a reformátusok kérték az Apaffy-adománylevél elismerését, de sem ekkor, sem pedig az abszolutizmus időszakában sem sikerült elérni céljukat. A kiegyezés évében felkeresték panaszukkal a kormányt, de 1894-ig nem jutottak egyezsége. Ebben az évben Szikszay Zoltán memorandumot nyújtott be a pénzügyminiszterhez,

⁵² Aczél László (1849, Kunszentmiklós –1906, Nagyszőlős) Ugocsa vármegye tanfelügyelője 1882 – 1906, a nagyszőlősi református gyülekezet presbitere. 1902-ben megírta Ugocsa vármegye népoktatásügye c. munkáját, melyet saját tapasztalatai és iskolalátogatásai ihlettek.

⁵³ KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Máramarosszigeten tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1907

amelyben felvázolta történetüket, és kiemelte, hogy nem jutalmat kér, hanem csak a jogos beneficiumokat akarja helyreállítani⁵⁴. Ehhez a király és az országgyűlés beleegyezése kellett. A helyzet 1899-ben oldódott meg, a pénzügyminiszter évente 5 000 forintot ad a gyülekezeteknek, olyan arányban szétosztva, ahogyan a fejedelem levelében szétosztotta a kősót közöttük⁵⁵. 1907-ben Máramarosszigeten a sóalapítvány összege 26 500 koronát tett ki⁵⁶.

A világháború kitörése, csak úgy, mint a szóránymisszióra, a saját gyülekezeti tagok segélyezésére is negatívan hatott. A háború végére az egyházak annyira elszegényedtek, hogy a legszükségesebb kiadásokat is alig tudták fedezni, így a belmissziós mozgalom is hanyatlásnak indult.

⁵⁴ Az Apaffy-féle sóalapítvány megváltása. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 1899.12.31. 53. sz.

⁵⁵ KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Tiszaújlakon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1899

⁵⁶ KRLM: A Máramaros-Ugocsai Református Egyházmegye Nagyszőlősen tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 1907